

Vammaispalvelulain mukaisen
henkilökohtaisen avun soveltamisohje
Pohjois-Savon hyvinvointialueella
1.4.2026 alkaen

Perhe- ja vammaispalveluiden lautakunta 16.3.2026 § 29

Sisällys

JOHDANTO	3
HENKILÖKOHTAISEN AVUN MYÖNTÄMISEN PERUSTEET (VPL 9§, 10§, 11§).....	3
MIKÄ ON VAMMASTA JOHTUVA ERITYINEN AVUN TARVE	4
VOIMAVARAEDELLYTYS	4
PÄIVITTÄISET TOIMET	5
OPISKELU JA TYÖ	7
SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS, VAPAA-AJAN TOIMINTA JA YHTEISKUNNALLINEN OSALLISTUMINEN	8
HENGITYSLAITTEEN VARASSA ELÄVÄN HENKILÖN AVUSTAMINEN	10
HENKILÖKOHTAISEN AVUN MÄÄRÄ	11
HENKILÖKOHTAISEN AVUN TOTEUTTAMINEN	12
HENKILÖKOHTAISEN AVUN SUHDE MUIHIN PALVELUIHIN	15

JOHDANTO

Vammaispalvelulain (675/2023) mukaisen henkilökohtaisen avun (9 §, 10 §, 11 §) soveltamisohje on laadittu tukemaan viranhaltijoiden päätöksentekoa ja turvaamaan asiakkaiden yhdenvertainen kohtelu Pohjois-Savon hyvinvointialueella.

Soveltamisohjeiden tarkoitus on antaa yhdenmukainen, yksittäisestä viranhaltijasta riippumaton pohja päätöksenteolle. Sosiaalityöhön kuuluu kuitenkin aina yksilöllinen harkinta voimassa olevan lainsäädännön puitteissa, jota soveltamisohjeet eivät poista. Asiakkaan palveluista ja palvelujen järjestämistavasta päätettäessä lähtökohtana on asiakkaan yksilöllinen palvelutarve. Tämän lisäksi huomioidaan asiakkaiden yhdenvertaisuus.

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat erityispalveluja, joiden tarkoitus on täydentää ensisijaisen lainsäädännön mukaisia yleisiä sosiaalipalveluita. Tarkoituksena on, että myös vammaiset henkilöt saavat palvelut osana yleistä palvelujärjestelmää yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaispalvelulain mukaiset erityispalvelut turvaavat vammaisen henkilön tarvitseman avun ja tuen tilanteissa, joissa yleiset palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä. Asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta määrättävää maksua. Lisäksi edellytyksenä on, että vammaispalveluista myönnettävät erityispalvelut ovat henkilölle välttämättömiä itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada 1.1.2025 alkaen tässä soveltamisohjeessa käsiteltävää henkilökohtaista apua, mikäli hän täyttää vammaispalvelulain soveltamisalan edellytykset (VPL 2§) sekä palvelukohtaiset palvelun saamisen kriteerit.

HENKILÖKOHTAISEN AVUN MYÖNTÄMISEN PERUSTEET (VPL 9§, 10§, 11§)

Henkilökohtaista apua on oikeus saada, mikäli vammaisen henkilö tarvitsee vammansa takia välttämättä toisen henkilön apua:

- 1) päivittäisiin toimiin
- 2) työhön tai opiskeluun
- 3) sosiaalisen vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan tai yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Kun arvioidaan asiakkaan oikeutta henkilökohtaiseen apuun näillä osa-alueilla, asiaa arvioidaan asiakkaan yksilöllisten tarpeiden, tavanomaisuuden ja välttämättömyyden kautta. Apu tai tuki on välttämätöntä, jos henkilö ei ilman sitä kykene suoriutumaan kulloinkin kyseessä olevasta toiminnosta. Apu tai tuki on

arvioitava välttämättömäksi myös, jos henkilön terveys tai turvallisuus vaarantuisi ilman apua tai tukea. Henkilökohtaisen avun myöntämisen edellytyksenä on, että vammainen henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä.

Henkilökohtaiseen apuun eivät kuulu sellaiset avun tarpeet, joiden toteuttaminen edellyttää hoivaa, hoitoa tai valvontaa ja/tai joita toteutetaan esimerkiksi lääketieteellisin perustein jonkun muun kuin asiakkaan itsensä määrittelemänä. Ensisijaisia palveluita ovat tällöin esimerkiksi kotihoito tai omaishoidon tuki.

MIKÄ ON VAMMASTA JOHTUVA ERITYINEN AVUN TARVE

Henkilökohtaisen avun saamiseksi ei ole asetettu ikärajaa. Vertailua välttämättömien ja sopivien palveluiden järjestämiseksi tehdään suhteessa samaan ikäryhmään kuuluvaan ja samankaltaisessa elämäntilanteessa olevaan vammattomaan henkilöön. Henkilökohtaista apua ei myönnetä tilanteisiin, jotka poikkeavat merkittävästi vertailuryhmän tasosta eikä palvelusta aiheutuvia kustannuksia voitaisi pitää kohtuullisina, kun otetaan huomioon toiminnan tavoite, merkitys vammaiselle henkilölle ja tilanne kokonaisuudessaan. Vammaispalveluilla vastataan vammasta johtuvaan erityiseen avun tarpeeseen. Lasten ja nuorten kohdalla tarkastellaan muun muassa tavanomaista huoltajien vastuuta lasten arjen hoivasta ja osallisuudesta sekä ikätasoisuutta. Iäkkäillä henkilöillä arvioidaan yksilöllisesti sitä, mikä on tavanomaista ikääntymiseen liittyvää avuntarvetta ja mikä puolestaan vammasta johtuvaa erityistä tuen tarvetta.

VOIMAVARAEDELLYTYS

Henkilökohtaisen avun lähtökohtana on vammaisen henkilön itsenäisen elämän tukeminen ja itsemääräämisoikeuden toteuttaminen. Palvelulla tuetaan vammaisen henkilön omien valintojen tekemistä sekä toimimista tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä.

Henkilökohtainen avustaja työskentelee vammaisen henkilön ohjauksessa, jonka vuoksi edellytyksenä on, että vammainen henkilö kykenee muodostamaan ja ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä itsenäisesti tai tuettuna. Vammaiselta henkilöltä vaaditaan voimavaroja määritellä avun sisältö, jotta palvelun luonne tukea vammaisen henkilön omia valintoja toteutuu. Tahdon ilmaiseminen voi tapahtua vammaisen henkilön valitsemalla kommunikaation keinolla, kuten kommunikaation apuvälineitä käyttäen tai avustettuna. Mielipiteen selvittäminen ja sisältö eivät kuitenkaan saa perustua täysin toisen henkilön näkemykseen.

Mikäli vammainen henkilö ei kykene millään tapaa tuettuna muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan henkilökohtaisen avun sisällöstä, niin palvelua ei voida

järjestää asiakkaalle. Tällöin asiakkaan osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden tukemista voidaan arvioida muiden palvelujen, kuten erityisen osallisuuden tuen kautta.

PÄIVITTÄISET TOIMET

Henkilökohtaista apua voidaan myöntää vammaisen henkilön välttämättömiin ja tavanomaisiin päivittäisiin toimiin. Päivittäisiä toimia ovat tavanomaisessa elämässä tehtävät toistuvat tai tietyin väliajoin tapahtuvat henkilökohtaiset toimet, joita vammaisen henkilö tekisi muutoin itse, mikäli vamma tai sairaus ei tätä estäisi. Näitä ovat esimerkiksi pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, wc-käynti, vaate- ja ruokahuolto, liikkuminen, kotityöt, itsehoitoa vastaavat toimenpiteet sekä asiointi. Toimien ja tarpeiden tulee olla tavanomaisia ja vertailukohtana käytetään samassa elämänvaiheessa ja -tilanteessa olevaa vammautonta väestöä.

Mikäli asiakkaalla on omaishoito tai kotihoito, kokonaisuus pyritään rakentamaan vastaamaan henkilön yksilöllisiin tarpeisiin, siten etteivät palvelut toteudu päällekkäin arjessa. Omaishoito vastaa ensisijaisesti omassa kodissa päivittäisiin toimiin tarvittavasta avustuksesta. Kotihoidolla voidaan vastata asiakkaan toimintakyvyn ylläpitämisestä muun muassa ravitsemuksen, hygienian ja lääkehoidon osalta. Palvelukokonaisuuteen vaikuttaa asiakkaan yksilöllinen tilanne. Palveluja yhteensovittamalla pyritään saamaan mahdollisimman hyvin asiakkaan tarpeita vastaava kokonaisuus lakien ensisijaisuusjärjestys huomioiden.

Avustajan työskentelyyn kuuluvat tehtävät on määritelty jokaisen asiakkaan kohdalla yksilöllisesti asiakassuunnitelmassa ja palvelua koskevassa päätöksessä.

Asiointi

Henkilökohtainen apu asioinnissa voi tarkoittaa esimerkiksi liikkumisen avustamista tai opastamista kaupassa, apteekissa ym. asioimiseen. Henkilökohtainen avustaja ei asioi asiakkaan puolesta, vaan asiakkaan tulee olla asiointitilanteissa itse läsnä ja ohjeistaa avustajaa.

Kotityöt

Henkilökohtainen apu kotitöissä tarkoittaa tavanomaisesti itse tehtävissä kotitöissä kuten siivoamisessa tai ruuan valmistamisessa avustamista. Henkilökohtainen avustaja avustaa kotitöissä asiakkaan antamien ohjeiden mukaisesti. Asiakas osallistuu toimintakykynsä mukaan toimintoihin. Henkilökohtaiseen apuun ei sisälly avustajan yksin tekemiä kodinhoidollisia töitä (esim. siivous, ruuan valmistus, vaatehuolto, kiinteistön hoito).

Mikäli asiakas asuu yhteistaloudessa, otetaan arvioinnissa huomioon muiden talouden jäsenten osallistuminen päivittäisiin toimiin. Yhteistaloudessa asuvien odotetaan jakavan kotityöt tasaisesti ja järkevällä työnjaolla talouden jäsenten välillä, mikäli he voivat näihin tavanomaisen elämän periaatteita noudattaen osallistua. Tarkoitus ei ole, että vammattomat talouden jäsenet hoitavat kaikki kotityöt, mutta ei myöskään se, että avustaja yhdessä asiakkaan kanssa huolehtii täysin esimerkiksi kodin siivouksesta. Myös lastenhoitovastuu odotetaan jakautuvan tasaisesti huoltajien välillä eikä toisen huoltajan osuutta korvata henkilökohtaisella avulla.

Liikkuminen

Henkilökohtainen apu ei ole kuljetuspalvelua, jossa avustaja kuljettaa asiakasta. Avustaja ei lähtökohtaisesti kuljeta asiakasta omalla autollaan tai asiakkaan autolla. Suosituksena on ensisijaisesti käyttää kuljetuspalvelua tai yleisiä kulkuneuvoja. Jos työnantaja ja työntekijä kuitenkin päättävät oman auton käytöstä, tulee kustannusten korvaaminen olemaan työnantajan ja työntekijän välinen sopimus. Tällöin on hyvä sopia myös työnantajan ja työntekijän kesken vastuista vahinkotilanteissa. Hyvinvointialue ei korvaa kilometrikorvauksia oman auton käytöstä.

Henkilökohtaista apua voidaan käyttää asiakkaan liikkumisen tuen toteuttamistapana. Tällöin henkilökohtainen avustaja avustaa asiakasta julkisen joukkoliikenteen käyttämisessä tai muutoin liikkumisessa.

Pukeutuminen, henkilökohtainen hygienia, wc-käynnit

Henkilökohtaisen avustajan työtehtäviin voi kuulua pukeutumisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa ja wc-käynneissä avustamista. Nämä päivittäiset toimet ovat sellaisia, joihin yksinään ei myönnetä henkilökohtaista apua, vaan tällöin sopiva palvelu voi olla esimerkiksi kotihoito.

Itsehoitoa vastaavat toimenpiteet

Henkilökohtaiseen apuun voi kuulua sellaisia avustajan toteuttamia itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon ja pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaiseen hoitoon. Toimenpiteet ovat sellaisia, jotka vammaisen henkilö tekisi itse, jos toimintarajoite ei olisi esteenä. Näitä ovat esimerkiksi lääkkeen antaminen, insuliinikynän käyttö, avannepussin vaihto tai katetrointi.

Koska kyse on toimenpiteistä, jotka vammaisen henkilö ilman toimintarajoitetta tekisi itse, myös vammaisen henkilö voi antaa avustajalle toimenpiteiden

edellyttämää ohjausta. Asiakkaan pitää pystyä vastaamaan itsehoidollisista toimenpiteistä niin, että hän kykenee ohjaamaan avustajan toimintaa. Muutoin itsehoidollisiin tarpeisiin vastataan esimerkiksi kotihoidon avulla. Tarvittaessa hyvinvointialueen eri toimijoiden esimerkiksi terveydenhuollon tai kotihoidon on järjestettävä vammaiselle henkilölle ja tarvittaessa avustajalle toimenpiteiden edellyttämää ohjausta. Henkilökohtaisella avulla ei korvata kotihoitoa, kotisairaanhoidoa tai muita terveydenhuollolle kuuluvia tehtäviä, joiden ei voida katsoa olevan itsehoitoa. Asiakkaan terveyden- ja sairaanhoidosta sekä lääkinnällisestä kuntoutuksesta vastaa hyvinvointialueen perusterveydenhuolto, asiakasta hoitava lääkäri tai erikoissairaanhoido.

OPISKELU JA TYÖ

Opiskelu

Henkilökohtaista apua voidaan myöntää tutkintoon tai ammatin saavuttamiseen tähtäävään opiskeluun tai sellaiseen opiskeluun, joka vahvistaa vammaisen henkilön ammattitaitoa ja työllistymisedellytyksiä. Näihin lukeutuvat myös sellaiset kansanopistojen vapaan sivistystyön pitkäkestoiset koulutukset, jotka ovat verrattavissa ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa säädettyyn työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen. Myös lukio-opintoihin on mahdollista saada henkilökohtaista apua. Perusopetuksen osalta vastuu tulkitsemis- ja avustajapalvelujen järjestämisestä on opetustoimella.

Ammatillisen oppilaitoksen on huolehdittava opiskelun edellyttämistä avustajapalveluista. Tämä tarkoittaa koulutuksen järjestäjän opiskelijoille yleisesti tarjoamia avustajapalveluita (esim. ryhmäavustajia), eli sillä ei tarkoiteta henkilökohtaista avustajaa. Henkilökohtaista apua järjestetään opiskeluja varten silloin, kun vammaisen henkilö tarvitsee avustamista esimerkiksi liikkumiseen, siirtymiseen ja opastamiseen.

Henkilökohtaisella avulla ei korvata opetukseen liittyvää ohjausta, tukea tai paikata oppilaitoksen liian vähäisiä opetusresursseja. Mikäli asiakas opiskelee ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, opetuksen järjestäjän tehtävänä on järjestää opiskelijalle henkilökohtainen koulunkäyntiavustaja koulupäivän ajaksi. Tällöin hyvinvointialue ei järjestä lisäksi henkilökohtaista apua.

Avustajan työskentelyyn kuuluvat tehtävät on määritelty jokaisen asiakkaan kohdalla yksilöllisesti asiakassuunnitelmassa ja palvelua koskevassa päätöksessä.

Työ

Työllä tarkoitetaan työsuhteeseen perustuvaa toimintaa ja yritystoimintaa, jolla on merkitystä asiakkaan toimeentulon kannalta. Työn ei tarvitse olla kokoaikaista,

mutta sen tulee olla säännöllistä. Harrastusluonteista toimintaa ei katsota työksi. Huippu-urheilu voidaan tulkita työnteoksi tilanteissa, jossa vammaisen henkilö saa apurahaa tai urheilu turvaa toimeentulon.

Henkilökohtainen avustaja ei tee vammaisen henkilön työtehtäviä hänen puolestaan, vaan vammaisen henkilö vastaa varsinaisesta työsuorituksesta itse. Henkilökohtaisen avun tarkoitus on mahdollistaa vammaisen henkilön suoriutuminen työtehtävistä mahdollisimman itsenäisesti. Avustaja voi esimerkiksi avustaa asiakasta työn edellyttämässä liikkumisessa ja teknisten ratkaisujen käyttämisessä asiakkaan antamien ohjeiden mukaisesti. Työssä avustaminen ei voi vaatia avustajalta ammatillista pätevyyttä liittyen siihen alaan, jolla asiakas työskentelee.

Avustajan työskentelyyn kuuluvat tehtävät on määritelty jokaisen asiakkaan kohdalla yksilöllisesti asiakassuunnitelmassa ja palvelua koskevassa päätöksessä.

SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS, VAPAA-AJAN TOIMINTA JA YHTEISKUNNALLINEN OSALLISTUMINEN

Henkilökohtainen apu vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen on tarkoitettu edistämään vammaisen henkilön yhdenvertaisia mahdollisuuksia toimia ja osallistua. Henkilökohtainen apu ei ole ohjausta, motivointia, kannustusta, keskusteluapua, psyykkistä tukea tai kaveri- ja tukihenkilötoimintaa. Toiminta tapahtuu pääsääntöisesti kodin tai asumisyksikön ulkopuolella.

Avustajan työskentelyyn kuuluvat tehtävät on määritelty jokaisen asiakkaan kohdalla yksilöllisesti asiakassuunnitelmassa ja palvelua koskevassa päätöksessä.

Sosiaalinen vuorovaikutus

Henkilökohtainen avustaja voi avustaa siinä, että vammaisen henkilö voi tavata ja pitää yhteyttä ystäviensä, sukulaistensa ja hänelle läheisten henkilöiden kanssa. Palvelulla ei korvata puuttuvia vuorovaikutussuhteita tai myönnetä pelkkään asiakkaan ja henkilökohtaisen avustajan väliseen vuorovaikutukseen.

Vapaa-ajan toiminta

Vapaa-ajan toiminnoiksi voidaan katsoa muun muassa harrastukset, kulttuurielämään osallistuminen, liikunta-aktiviteetit, muissa vapaa-ajanviettoympäristöissä käyminen sekä opiskelu, joka ei tähtää tutkintoon tai paranna työllistymisedellytyksiä. Vapaa-ajan toiminnassa avustamista toteutetaan tavanomaisen elämän puitteissa, yksilöllisyys huomioiden. Vammaisen henkilön

tulee itse tai tuettuna nimetä vapaa-ajan toimet, joita hän haluaa tehdä sekä osallistua niihin itse aktiivisena toimijana voimavarojensa mukaan.

Yhteiskunnallinen osallistuminen

Yhteiskunnallinen osallistuminen voi sisältää esimerkiksi vapaaehtoistyöhön, järjestötoimintaan tai poliittiseen toimintaan osallistumisen. Avustaja toimii vammaisen henkilön ohjauksessa ja avustustehtävät voivat olla esimerkiksi liikkumisessa avustamista tai ympäristön kuvailua.

Lomamatkat

Henkilökohtaista apua on mahdollista saada tavanomaiseksi tulkittavalle virkistys-, työ ja opiskelumatkalle. Vertailukohtana käytetään sitä, millaisia matkoja samaan ikäryhmään kuuluvat ja vastaavassa elämäntilanteessa olevat henkilöt yleensä tekevät. Arvioinnissa voidaan huomioida myös, miten henkilö on ennen vammautumistaan tai aikaisempina vuosina matkustanut.

Kun suunnitellaan henkilökohtaisen avun toteutumista lomamatkoilla, niin kiinnitetään huomiota seuraaviin asioihin:

- matkan kesto
- matkaseurue ja kenen on tarkoitus toimia avustajana
- matkojen määrä vuositasolla
- majoituskulujen kohtuullisuus
- matkasta aiheutuvat avustajan kustannukset
- suunnitelma avustamistuntien käyttämisestä matkan aikana
- lomamatkan avuntarpeiden eroaminen arjen avuntarpeista

Lomamatkoille käytetään ensisijaisesti jo myönnettyjä henkilökohtaisen avun tunteja. Näiden tuntien lisäksi voidaan arvioida mahdollisuutta matkan edellyttämiin lisätunteihin.

Matkalla tarvittavia tunteja arvioidaan verraten siihen, millainen avuntarve on arjessa. Mikä avun tarve on hyvin vähäistä, ei pääsääntöisesti henkilökohtaisen avustajan matka- ja majoituskustannuksia lomamatkalla erikseen korvata.

Mikäli matkalla on muitakin henkilöitä, jotka osallistuvat arjessa asiakkaan avustamiseen (esim. omaishoitaja), niin jaetaan avustamisvastuu näiden henkilöiden ja henkilökohtaisen avustajan välillä. Tällöin lisätunteja ei pääsääntöisesti myönnetä.

Jos matkalla avustajana toimii omainen, niin kaikkia matka- ja majoituskuluja ei korvata vammaispalveluista, sillä kyseessä on myös omaiselle lomamatka.

Matkoilla edellytetään, että mikäli asiakkaalla on EU vammaiskortti, hän käyttää sitä mahdollisiin avustajan osallistumisen, sisäänpääsyn tai matkustamisen veloituksetta saamiseen. Etua ei tule kohdentaa muuhun mukana matkustavaan henkilöön, mikäli henkilökohtainen avustaja on matkalla mukana. Mikäli ilmaisia etuuksia ei ole kohdennettu avustajaan, näitä ei erikseen korvata vammaispalveluista.

Toteutuneet kustannukset korvataan asiakkaalle lomamatkan jälkeen kuitteja vastaan.

HENGITYSLAITTEEN VARASSA ELÄVÄN HENKILÖN AVUSTAMINEN

Hengityslaitteen varassa elävällä henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jonka elämän ylläpitäminen edellyttää henkitorviavanteen kautta toteutettavaa tai muuta pysyvää taikka pitkäaikaista ympärivuorokautisesti laitteen avulla toteutettavaa hengitystukihoitoa. Aiempi nimitys hengityslaitteen varassa eläville henkilöille on ollut hengityshalvauspotilas, jonka erikoissairaanhoidon alainen ylilääkäri tai asiantuntijaryhmä on määritellyt hengityshalvauspotilaaksi jatkuvan ja pitkäaikaisen hengityskonetarpeen vuoksi.

Hengityslaittehoitoon perehtyneen erikoislääkärin tulee tehdä uusien henkilöiden osalta lääketieteellinen arvio ja antaa lausunto siitä, onko kyseessä vammaispalvelulaissa tarkoitettu hengityslaitteen varassa elävä henkilö. Nykyisten hengityshalvauspotilaiden osalta tätä lausuntoa ei tarvita.

Hengityslaitteen varassa elävän henkilön palveluiden järjestämisvastuu on siirtynyt 1.1.2025 alkaen terveydenhuollolta sosiaalihuollolle ja terveydenhuollon järjestämät hoitoringit poistuvat vammaispalvelulain siirtymäajan puitteissa 1.1.2028 mennessä. Siirtymäaikana hengityslaitteen varassa elävän henkilön siirtyminen uuden vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin voidaan toteuttaa vain hengityslaitteen varassa elävän henkilön omasta pyynnöstä.

Hengityslaitteen varassa elävän henkilön palvelut on mahdollista järjestää vammaispalvelulain mukaisena asumisen tukena omaan kotiin tai asumisyksikössä. Jokainen tilanne arvioidaan yksilöllisesti. Tilanteissa, joissa tuki on mahdollista, tarkoituksenmukaista ja asiakkaan edun mukaista järjestää omaan kotiin, toteutuu se vammaispalveluista lähtökohtaisesti henkilökohtaisen avun avulla. Asiakkaan palvelukokonaisuutta voivat myös täydentää muun lain mukaiset palvelut kuten kotihoito. Hengityslaitteen varassa elävän henkilön terveydenhoito on edelleen terveydenhuollon vastuulla. Palvelukokonaisuutta suunnitellessa tulee tehdä tiivistä yhteistyötä vammaispalvelujen ja terveydenhuollon välillä ja suunnitella asiakkaan

vaatima yksilöllinen hoidon ja huolenpidon kokonaisuus. Asiakkaalle laaditaan monialainen asiakassuunnitelma asiakkaan suostumuksella.

Hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle henkilökohtaisen avun työntekijäringin arvioinnissa on huomioitava seuraavia asioita:

- Hengityslaitteen varassa elävä henkilö tarvitsee toisen henkilön apua ja paikalla oloa jatkuvaluonteisesti hengityksen turvaamiseksi. Kotiin järjestetyn avun on oltava jatkuvaa ja toimia saumattomasti.
- Hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota henkilökohtaisten avustajien sijaisjärjestelyihin.
- Hengityslaitteen varassa eläville henkilöille on yksilöllisten erityistarpeiden mukaan mahdollistettava oman avustajan antama apu sairaala- tai kuntoutusjaksolla.
- Hyvinvointialueen on järjestettävä vammaiselle henkilölle ja tarvittaessa avustajalle itsehoitoa vastaavien toimenpiteiden edellyttämää ohjausta. Kun hengityslaitteen varassa elävän henkilön henkilökohtaiseen apuun sisältyy itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, niissä tarvittava osaaminen on varmistettava terveydenhuollon järjestämällä ohjauksella vammaiselle henkilölle ja tarvittaessa avustajalle.
- Työntekijäringin kokoonpano muodostetaan ottaen huomioon asiakkaan yksilölliset tarpeet ja toiveet. Tässä on huomioitava, tarvitaanko rinkiin mukaan myös terveydenhuollon ammattilaisia. Esimerkiksi kotihoidon palveluista päätöksen tekee peruspalvelujen viranhaltija.
- Työntekijäringin avustajat ovat perehtyneet asiakkaan yksilölliseen avustamiseen ja sen tarkoituksena on varmistaa mahdollisimman pysyvät avustajat asiakkaalle. Avustajille voi olla erityisvaatimuksia riippuen asiakkaan yksilöllisestä tilanteesta.

HENKILÖKOHTAISEN AVUN MÄÄRÄ

Päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua sen verran kuin hän sitä välttämättä tarvitsee. Yksilöllistä tuntimäärää arvioitaessa tarkastellaan avun välttämättömyyttä suhteessa toimintarajoitteesta aiheutuvaan avun ja tuen tarpeeseen. Tuntimäärän tulee olla asiakkaan yksikölliseen tarpeeseen nähden riittävä ja tukea hänen yhdenvertaisuuttaan, osallisuuttaan, itsemääräämisoikeutta sekä omien valintojen mahdollistamista.

Vuorovaikutukseen, vapaa-ajan toimintaan ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen henkilökohtaista apua voidaan myöntää vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä

pienempi tuntimäärä riittää turvaamaan vammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Mikäli vammaisen henkilö ei itse halua ja tosiasiallisesti tarvitse apua 30 tuntia kuukaudessa, voidaan hänelle myöntää tätä pienempi tuntimäärä. Päätökseen ja asiakassuunnitelmaan kirjataan perusteet pienemmän tuntimäärän myöntämiseen.

Tuntimäärää arvioidessa huomioidaan muun muassa seuraavia asioita:

- muiden palvelujen osuus asiakkaan palvelukokonaisuudessa
- henkilökohtaisen avun sopivuus ja tarkoituksenmukaisuus asiakkaan tilanteessa
- muiden taloudessa asuvien henkilöiden velvollisuus osallistua kotitöihin
- toimet, joissa avustamista tarvitsee

HENKILÖKOHTAISEN AVUN TOTEUTTAMINEN

Pohjois-Savon hyvinvointialueella on käytössä kolme henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa, jotka ovat:

- Työnantajamalli
- Oma toiminta
- Palveluseteli

Henkilökohtaisen avun toteuttamistavan valinta pohjautuu palvelutarpeen arvioon. Valinnassa huomioidaan vammaisen henkilön mielipide, elämäntilanne ja palvelutarpeen arviointiin/asiakassuunnitelmaan kirjattu tarve. Mikäli palvelutarpeen arviointiin tai asiakassuunnitelmaan kirjattua toteuttamistavasta poiketaan, tulee tämä perustella päätöksellä.

Toteuttamistavan valinnassa on otettava huomioon, että henkilökohtaisen avun tarkoitus toteutuu. Toteuttamistapa ei saa estää tai kaventaa vammaiselle henkilölle kuuluvien oikeuksien toteutumista. Vammaisen henkilön on kyettävä itsenäisesti tai tuettuna ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä. Vammaiselle henkilölle tulee antaa tietoa eri vaihtoehtoista henkilökohtaisen avun toteuttamiseksi. Toteuttamistavan tulee tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää, yhdenvertaisuutta ja mahdollisuutta tehdä samanlaisia valintoja kuin muut ihmiset. Kun hyvinvointialue päättää henkilökohtaisen avun toteuttamistavasta, tässä otetaan huomioon vammaisen henkilön mielipide, elämäntilanne sekä asiakassuunnitelmaan kirjattu avuntarve.

Lähtökohtaisesti henkilökohtaisena avustajana ei voi toimia vammaisen henkilön omainen tai muu läheinen henkilö. Tämä raja koskee kaikkia henkilökohtaisen avun toteuttamistapoja. Erityisestä syystä harkinnalla tehtävällä päätöksellä vammaisen henkilön perheenjäsen voi toimia henkilökohtaisena avustajana.

Järjestelyn tulee olla tarkoituksenmukainen, tilanteeseen sopiva ja vammaisen henkilön edun mukainen. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi toimintarajoitteeseen liittyvä erityinen syy tai tilapäinen tarve (kuten esimerkiksi avustajan sairastuminen). Henkilökohtaisena avustajana ei pääsääntöisesti voi toimia vammaisen henkilön puoliso, lapsi, vanhempi, isovanhempi tai sisarus. Mikäli perheenjäsen toimii vammaisen henkilön henkilökohtaisena avustajana, hän ei voi toimia samaan aikaan vammaisen henkilön omaishoitajana tai edunvalvojana.

Henkilökohtaiselta avustajalta ei edellytetä tiettyä koulutusta tai muodollista pätevyyttä. Työn vaativuus vaihtelee ja työ saattaa joissain tapauksissa vaatia erityisosaamista.

Työnantajamalli

Työnantajamallissa vammaisen henkilö toimii henkilökohtaisen avustajan työnantajana ja palkkaa avustajan työsopimuslain (55/2001) mukaiseen työsuhteeseen.

Työnantajamallissa hyvinvointialue korvaa vammaiselle henkilölle:

- avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset
- avustajan palkan
- työnantajan lakisääteiset maksut ja korvaukset
- muut työnantajana toimimisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset (ml palkkahallinnon kustannukset)

Hyvinvointialue järjestää työnantajalle neuvontaa ja tukea työnantajamalliin liittyvissä käytännön asioissa. Ennen työnantajamallin valitsemista hyvinvointialueen on annettava vammaiselle henkilölle riittävä selvitys työnantajan vastuista ja velvollisuuksista. Selvityksen antamisen tapa ja sen sisältö kirjataan asiakassuunnitelmaan. Selvityksen antamisen yhteydessä arvioidaan, kykeneekö vammaisen henkilö suoriutumaan työnantajana toimimisesta. Alaikäisen lapsen huoltaja tai vammaisen henkilön edunvalvoja voi toimia henkilökohtaisen avustajan työnantajana vastaavin edellytyksin kuin vammaisen henkilö itse.

Työnantajamalli henkilökohtaisen avun toteuttamistapana edellyttää, että:

- vammaisen henkilö kykenee toimimaan avustajansa työnantajana ja vastaamaan työnantajan velvollisuuksista
- vammaisen henkilö on sitoutunut työnantajana toimimiseen

- vammainen henkilö antaa suostumuksensa työnantajana toimimiseen ja suostumus kirjataan asiakassuunnitelmaan

Tarvittaessa työnantajan pyynnöstä Pohjois-Savon hyvinvointialueen HOP-keskus antaa tukea henkilökohtaisen avustajan rekrytoinnissa. Lisäksi HOP-keskus tarvittaessa ohjaa ja neuvoo työsopimuksen laadinnassa tai tekee sopimuksen puolesta.

Pohjois-Savon hyvinvointialueella on erillinen henkilökohtaisen avun työnantajamallin toimintaopas, joka syventyy henkilökohtaisen avun toteuttamiseen työnantajamallilla.

Oma toiminta

Pohjois-Savon hyvinvointialueella työskentelee henkilökohtaisia avustajia, joiden työtehtävänä on toteuttaa vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua. Henkilökohtaiset avustajat ovat työsuhteessa hyvinvointialueella ja näin ollen hyvinvointialue huolehtii työnantajavelvoitteista.

Palveluseteli

Pohjois-Savon hyvinvointialueella on erillinen henkilökohtaisen avun palveluseteliä koskeva sääntökirja, joka syventyy henkilökohtaisen avun toteuttamiseen palvelusetelinä.

Vammainen henkilö valitsee palveluseteliyrittäjän ja palvelua koskeva sopimus tehdään asiakkaan ja yrityksen välille. Asiakkaalla on oikeus kieltäytyä palvelusetelistä.

Avustajakokeilu

Vammaiselle henkilölle voidaan myöntää osana palvelutarpeen arvioinnin prosessia henkilökohtaisen avun avustajakokeilu tilanteissa, joissa selvitetään esimerkiksi:

- asiakkaan toimintakykyä ja avuntarvetta
- voimavaraedellytyksen täyttymistä
- henkilökohtaiseen apuun kuuluvia avustamistehtäviä
- asiakkaan ohjaamista/neuvomista henkilökohtaisen avun sisällön ja toimintatapojen suhteen

Avustajakokeilun avulla arvioidaan henkilökohtaisen avun sopivuutta asiakkaan palvelutarpeeseen. Palvelu myönnetään vammaisen henkilön valmennuksena

määräaikaisella päätöksellä. Kokeilu kestää pääsääntöisesti 1–2 kuukautta. Avustajakokeilu voidaan keskeyttää, mikäli kokeilun tavoitteet toteutuvat tai ne osoittautuvat täysin sopimattomiksi. Avustajakokeilun jälkeen tehdään päätös asiakkaan hakemasta henkilökohtaisesta avusta.

Henkilökohtaisen avun sijaisjärjestelyt

Henkilökohtaisen avun sijaisjärjestelyjen toteuttamistavat avustajan poissaolotilanteiden varalta kirjataan asiakassuunnitelmaan ja palvelua koskevaan päätökseen. Henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa arvioitaessa on suunniteltava, kuinka henkilökohtainen apu järjestyy avustajan äkillisissä poissaoloissa. Sijaisjärjestelyjen tarkka suunnittelu on sitä tärkeämpää, mitä välttämättömämpää henkilökohtainen apu on vammaisen henkilön elämässä.

HENKILÖKOHTAISEN AVUN SUHDE MUIHIN PALVELUIHIN

Sairaalahoito ja kuntoutus

Palveluntuottajalla on ensisijainen vastuu vammaisen henkilön tarvitseman avustamisen järjestämisessä palveluita annettaessa. Henkilökohtaisella avulla ei korvata palveluntuottajan vastuuta. Palvelut on tuotettava siten, että ne ovat vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti saavutettavissa. Henkilökohtaisella avulla ei järjestetä myöskään kuntoutukseen tai sairaalahoitoon siirtymistä.

Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuki on kokonaisuus, joka muodostuu hoidettavalle annettavasta palvelusta, omaishoitajalle annettavasta hoitopalkkiosta ja omaishoidon vapaasta sekä omaishoitoa tukevasta palvelusta.

Omaishoitajan tehtäviin kuuluu esimerkiksi auttaa hoidettavaa jokapäiväisissä henkilökohtaisissa toiminnoissa kuten pukeminen, ruokailu, wc-käynnit, peseytyminen sekä lääkitys ja hoidolliset toimenpiteet. Omaishoitaja voi auttaa hoidettavaa myös esimerkiksi liikkumisessa, ulkoilussa, kommunikoinnissa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Omaishoidon tukea ja henkilökohtaista apua on mahdollista saada yhtä aikaa. Henkilökohtaista apua ei kuitenkaan myönnetä omaishoitajan jaksamisen tueksi tai omaishoitajalle kuuluviin tehtäviin. Omaishoitajan jaksamista tuetaan ensisijaisesti omaishoidon lisävapailla. Mikäli omaishoitaja tarvitsee apua suoriutuakseen hoitotehtävistä kuten pesuista, tulee tähän apu ensisijaisesti kotihoidosta.

Henkilökohtaisen avun tuntimäärä voi vaikuttaa omaishoitoon siten, että mitä enemmän asiakkaalle annetaan henkilökohtaista apua, sitä pienempi on omaishoidon sitovuus. Henkilökohtaisen avun määrä voi siis vaikuttaa omaishoidontuen maksuluokkaan.

Vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeita arvioidaan yksilöllisesti siten, että palvelut muodostavat henkilön tarpeita vastaavan kokonaisuuden.

Tukipalvelut, lapsiperheiden kotipalvelu ja kotihoito

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaiset palvelut kuten tukipalvelut, lapsiperheiden kotipalvelu ja kotihoito, ovat ensisijaisia palveluja vammaispalvelulain (675/2023) mukaiseen henkilökohtaiseen apuun nähden, mikäli nämä ovat asiakkaan yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Tukipalvelujen, lapsiperheiden kotipalvelun ja kotihoidon tuottaman avun piiriin kuuluu suuri osa tavanomaisista päivittäisistä toimista.

Edellytyksiä henkilökohtaisen avun järjestämiseen ei ole, jos henkilökohtaisen avun tarve painottuu pääasiassa kokonaan hoivaan, huolenpitoon tai valvontaan. Hoito ja huolenpito koostuu asiakkaan yksilöllisistä perustarpeista, kuten ravinnon saannista ja peseytymisestä. Hoito-käsité voi myös kattaa terveydenhuollollisia elementtejä, kuten asiakkaan terveyden ylläpitoon ja pitkäaikaisen sairauden ohjeiden mukaista hoitoa.

Käyttötarkoitukset sosiaalipalveluissa voivat olla osittain päällekkäiset. Vammaisen henkilön tilanteesta riippuen esimerkiksi kotihoidon ja henkilökohtaisen avun kokonaisuus pyritään rakentamaan vastaamaan henkilön yksilöllisiin tarpeisiin, siten etteivät palvelut toteudu päällekkäin arjessa. Ennen henkilökohtaisen avun myöntämistä päivittäisiin toimiin, tulee selvittää yhdessä tarvittavien palvelualojen viranhaltijoiden kanssa ensisijaisten palveluiden mahdollisuus vastata asiakkaan palvelutarpeeseen.

Asumisen tuki

Asumispalveluja voidaan järjestää sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja vammaispalvelulain (675/2023) perusteella. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia ja sopivia palveluita sosiaalihuoltolain perusteella. Asumisen tuki voi järjestyä vammaisen henkilön omaan kotiin tai asumisyksikköön.

Mikäli vammaisen henkilö saa vammaispalvelulain mukaista asumisen tukea tai sosiaalihuoltolain mukaisen asumispalvelun tuetun asumisen yksikössä, yhteisöllisen asumisen yksikössä tai ympärivuorokautisen asumisen yksikössä, hänelle voidaan myöntää henkilökohtaista apua vain niihin tarkoituksiin, jotka eivät

sisälly asumispalvelun sisältöön. Asumisyksikössä asuvilla asiakkailla henkilökohtainen apu kohdentuu pääasiassa asumisyksikön ulkopuolella tapahtuviin toimintoihin. Näitä voivat olla esimerkiksi asiakkaan yksilölliset asumisyksikön ulkopuolella toteutuvat vapaa-ajan toiminnot tai sosiaalisten suhteiden tukeminen sekä välttämätön asiointi. Henkilökohtaista apua ei järjestetä asumisyksikön henkilökunnan tarpeesta, vaan vammaisen henkilön itse ilmaiseman tarpeen perusteella.

Tukisuhdetoiminta

Erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen voidaan sosiaalihoitolain (1301/2014) perusteella järjestää tukihenkilö tai -perhe lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi. Päätökset tukihenkilöistä tehdään peruspalveluissa kuten esimerkiksi perhepalveluissa. Tukihenkilö voi opastaa arjessa tai auttaa asiakasta löytämään omia vahvuuksiaan sekä saamaan onnistumisen kokemuksia sekä auttaa turvallisten toimintarajojen etsinnässä. Toiminta vaihtelee asiakkaan tarpeiden mukaan. Tukisuhdetoiminta voi sisältää asiakkaan motivointia, toiminnanohjausta ja valvontaa, toisin kuin henkilökohtaisessa avussa, jossa vammaisen henkilö ohjaa henkilökohtaisen avustajan toimintaa.

Päivätoiminta ja työtoiminta

Päivätoimintaan ja työtoimintaan ei ole mahdollista erikseen myöntää henkilökohtaista apua. Mikäli vammaisen henkilö tarvitsee kyseisissä palveluissa yksilöllisesti järjestettävää avustusta, tulee sen järjestyä osana päivätoimintaa tai työtoimintaa.

Vakuutukset

Mikäli vammaisella henkilöllä on oikeus lakisääteisten vakuutusten kuten työtapaturma-, liikenne- ja ammattitautivakuutus mukaisiin korvauksiin, ne ovat ensisijaisia henkilökohtaiseen apuun nähden.